

JANPIERRE ARBELBIDE IDAZLEA

Xipri Arbelbide

Egun biltzen gaituen Janpierre Arbelbide hil zen duela 100 urte. Garazin sortua zen, *Zaroko* herrian (1841-XII-20) Donibanetik kilometro bat eta erditan

Iturbidea etxean, elizako ondo ondoan.

Ate gaineko *harriak* erraten digu etxeko seme apez batek eraiki zuela harriz 1677an. Zurezkoa ote zen ordu arte. Bigarren *harriak* dio ekaitzak bota zuela etxea eta Etcheberry anaia apezek bereraiki zutela 1787an. Apez horietarik bat, Martin Etcheberri, Hazparneko erretore zen iraultza hasi zelarik. 1792an, besteak bezala ihesi joan zen. Zenbait denboraz Luzaiden egon zen.

1794tik 1796rat Iparraldeko 221 haur *bataiatu* zituen hor, batzuk Garruze edo Iholditik jinak. Oinez. Iturbidean ere egon zen gorderik, ezkaraz gaineko gela handian meza ematen zuela, etxeko beste bi apezek bezala. *Erlesionea* liburuan Arbelbidek kondatzen digu hori. Apez horrek zioen, bi mende hartan, beti izan zirela apezak Iturbidean. Gero ere izan dira, ez baita harritzeko giro horretan.

Martin Etcheberriren arreba, Graxiana, ezkondu zen Gillome Arbelbidekin. Hau Jatsu Arbelbidetik heldu zen.

Gillomeren arraseme bat, Jan Battitt, apeztu zen, Santandreko erretore izan eliza honek, 19. mende ondarrean kendu dizkioten dorreak bazituelarik oraino. Katedraleko kalonje bururatu zuen. Honen iloba bat ere, Martin, apeztu zen. Domintxineko erretore zen 1848an bigarren errepublika sortu zelarik. Honen gain izan zen herriko askatasunaren zuhaitza benedikatzea eta mintzaldia egitea. Errepublikarra zen beraz. Gure Janpierre, honen iloba dugu.

Martin eta Janpierre ikasketak, Santandereko osabak pagatu zituen. Gure Janpierre Baionan ibili zen lehen mailako eskolan, Lasaleko fraileetan, gero ordena honen buru izan behar zuen Irlide frailea zuela irakasle.

Ikasle ona zitekeen zeren eta Larresoroko seminarioan sartu zen seigarrenean eta Eguberri, bosgarrenerat pasatu. Maisonnave kalonjea zuen zu-

zendari. Gero seminario handia egin zuen Baionan. Duela orain ehun urte, Estatuak hartu zuen seminario hori, gero botatzeko eta Lahubiague etxe gunea egiteko.

45 urtez Baionako apezpiku izan zen Mgr Lacroix-k apeztu zuen, (1867-VI-15). Garai haietako katedralak ez zuen oraino dorrerik. Euskaldunak joaiten ziren Ameriketara. Urtean bi milaz goiti. Horrek markatu zukeen.

Milafrangara izendatua izan zen. Urte baten buruan Hazparnera joan zen. Bigarren urtean jin zen Londaitzbehere. Biziki ontsa akomeatzen zen hau Arbelbidekin. Honek zuen eraiki Hazparneko eliza berria.

Hazparnen bazen misionestegia. Hor zen Irigoien apeza, Arbelbiden osaba amaren aldetik. Bai eta Bastres. Larresoron irakasle izana zuena. 1871an, Misionestetan sartzeari erdietsi zuen apezpikuaren ganik, eta gerokotz kasik bizi guzia etxe horretan pasatuko du.

Misionestegian bazen apezgai gazte bat, osagarriz ahul baina diruz aberats, Bastidako familia on batetako seme bakarra baitzen, Mixel Caillava. 1872ko urtarrilean, Arbelbidek galdetu zion zer egin nahi zuen bere ontasunaz. Honek, nahiagoko zukeela osoan, obra on bati eman, ezinez eta eskuin eta ezker barreiatu. Arbelbidek erran zion, berak ere bazituela 21.000 libera norbaitek emanak eta aspaldiko ametsa zuela monastegi baten sortzea Eukal Herrian. Caillavak, bere dirua horretan sartzeko prest zela. Hoberik ere bazuela, etxeko bi misionest, frantxixkano edo jesuita joateko xedetan zirela: Bastres eta Duperou. Arbelbidek berehala bildu zituen biak, komentu baten hemen sortzera. Beneditarrak hautatu zituzten. Bera izan zen bi aldiz La Pierre qui Vire-ko komentuan 1872 eta 1873an. Ondotik Bastres eta Duperou sartu ziren fraile Ardans batekin.

Arbelbidek zituen urrats guziak egin apezpikutegiaren baia erdiesteko, *Frantxixtegi* bikario nagusia ararteko. Baina bera ez zen beneditano sartu. Nahi zuen Hazparneko misionestetaz kongregazio bat egin. Ameriketako Euskaldunetara joateko.

Lehen fraileak nobiziadua egiten ari zirela Caillavarekin erosi zuen Be-lokeko ontasuna; lehen komentua eraiki eta 1875an, izan zen fraile berrien sartzeari buruileko 9an.

Konfidantza sortzen zukeen Arbelbidek zeren eta egundainokotan 80.000 libera eman zizkion, aldi honetan, Xilo Barkoxtar kalonjeak, obra on bat egiteko. 1880an Maulen erosi zuen darteztarren jauregia bere 100 hektarekin. Horretarik ageri da zenbat balio zuen orduko libera batek. Gorri zurien borroka beroenean zen. Hemen, alde batetik Berdoly gorria *Le Réveil Basque* astekariarekin, xurien aldetik Etxeveryk sortzen zuela gero *Eskualduna*.

Eskola publikoetan katiximarik gehiago ez egitea erabaki zuten deputatuek, eta apezak beldurtu, hurrek ez ote zuten fedea galduko. Erremedioa, es-

kola katolikoak sortzea eta fraileak lehenak ziren horretarako. Lasaleko buru zen, juaixtian aipatu dudan Irlide frailearekin harremanetan sartu zen Arbelbide, Agerria eman zion eta nobiziadu bat sortu zuten hor. Ondoan zen *etxea* misionestentzat beiratu zuen eta hemen idatzi du bere lehen liburua.

Horien denen artetik misionek predikatzen zituen herrietan, bestek bezala eta gainera lehen liburua idatzi zuen 1887an, *Bokazionea* bere 460 orrialdeekin.

Lacroix hilik, 1880an *Ducellier* etorri zen. Honekin hasi zen solasean Arbelbide, ez ote zuten misionestek kongregazioa bat egin behar, botoekin, has-tapenean ziren bezala. Beren nobiziadua eta seminario handiarekin. Baina hau Besançoneko artxapezpiku izendatu zuten deus erabaki aintzin.

Etorri zen orduan Fleury Hottot 1888an. Bi urte gabe hilen zen zoritxarez. Honen ganik ardietsi zuen kongregazio izate hori, lehenago bezala misionek predikatzeko hemen berean bai eta, indar gehiago izanen zutelarik Ameriketako Euskaldunetara joateko, hau baitzen Arbelbiden kezka handietarik bat. 1889an egin zituzten lehen botoak misionest guziek, apezpikuaren aintzinean, uztailako 11an, Arbelbide zuzendari hautatu eta bozkatur.

Mauleko kolijioa bere gain hartu zuen eta berek, misionest izatea hautatu apezak izateko Hazparnen, eta ez, apezpikuak izendatuak, zenbait urterentzat, bere seminario egin zuen Mauleko kolejoan, orain *le noviciat* deitzen dutena, eraikitzen zuela.

Artetik Hazparneko *galbarioa* eraiki zuen Arroltzemendin, diru bat eskuraturik horretarako ere. Karia horretara egin predikuen bilduma duzue *Hazparneko galbarioa* liburua. Bururatzean, notekilako lehen kantika bilduma euskaraz, nota gregorianoekin, Jaret bere misionestak eginik. 1892koa da.

Fleury Hottot hil zen eta 1889an etorri Jauffret errepublikatzalea. Gobernuak zituen apezpikuak hautatzen, Napoleonen konkordatuaren ondorioz, hargin beltzez osatua baldin bazen ere. Jadanik hemen sartu aintzin apez zenbait gatzigatu zituen Jauffretek gobernuaren manuz. Apezak kontra jarri zitzaizkion apezpiku berriari. Ez zuen erretorerik aurkitzen parropia handienetarako, ez eta bikario nagusirik.

Intxauzpe bikario nagusi ohia, kanpo emana zuen Pariseren manuz. Honen kargurako hautatu zuen lehena, Arbelbide. Baina Gobernu frantsesak ez zuen onartu, baimenik gabeko kongregazio baten buru zelakotz. Izendatze horiek Gobernuaren baimena behar zuten. Lege berri batek kongregazioei manatzen zien, izateko baimen legala eskatzea eta bihi batek ez zuen hori egin. Arbelbidek ere ez, Hazparreko misionestentzat.

Azkenean seminario handian irakasle zen apez gazte batek hartu zuen kargua, Diharce hazpandarrak, Arbelbidekin batere ez baitzen ongi konponduko.

Arte horretan, 1890an, Arbelbidek idatzi zuen *Erlisioea*, 400 orrialdetako liburua.

1891an, Eskola berri bat sortu zuen Donibane Garazin, Beltzagi apez nagusiarekin eskuz esku. Ploermelgo fraileak bildu zituen lehen maila hartzera, bigarren maila aldiz Hazparneko misionesten esku, harri batez bi xori, bere apezgaiak ere hor saratzen zituela.

1896an plazaratu zuen *Igandea* 220 orrialdetako liburua. Bere kongregazio mamitzen ari zen. Seminario ttipi Maulen eta Maiorgan, seminario handi eta nobiziadu Hazparnen.

1889an, Intxauzpe bikario nagusiak Arbelbideri emana zion. Txileko apezpiku baten apez galdea. 1892an izan zuen Lapitzen lehen gutuna gai horretaz, Buenos Airesetarik. Apezpikutegiak ere Arbelbideri ematen zizkion handik etorri eskaerak. 1896an Jauffretek idatzi zion Buenos Airesetako apezpikuari, jakin arazteko ordu arte ez bazuen hango apezpikuen eskaerei erantzunik eman ahal izan, hazparne osatu zela: 15 apez eta berrogei bat apezgai bazituela. Apezekin apezgaiak ere igorriko zizkiola, horrela ez zutela soldadogorik egingen hemen. Baziren apezgaiak ere soldadogoa egitea erabakia zuen lege berri batek. Baina Frantziatik kanpo baldin ez zuten horrelako obligaziorik.

Arbelbide bera Buenos Airesetera joan zen 1897ko urtarrilean, Beltzuntz, bere lehen apezarekin. Jauffretek gomendiozko gutun goxo bat eman zien hango artxapezpikuarentzat. Han zegoela bigarren bat etorrarazi zuen, Mendiondo. Hau ere Jauffretek eman gutun batekin joan zen harat. Hango obra ongi finkatua zuela iduritu zitzaionean, bost hilabeteren buruan, itzuli zen.

Bordaleko portuan jaustean, Oziniri, bere apez-lagunaren gutun bat: *zato laster: Apezpikuak ez ditu gure 7 apezgaiak ordenatu nahi*. Ekain ondarra zen. Iraileko bederatzian apezpikuak jakinarazi zion Maulen ez zuela ikusi nahi. Hazparneko ez apez, ez apezgarik. Aski zutela diosesako seminarioetan sartzea. Ameriketako obra ere ez zela gehiago Hazparneren esku izanen. Arbelbidek bere apezgaiak Hazparnera etorrarazi zituen eta apezpikuak hori gaizki hartu.

Urriko lehen egunetan, Seminario handirako, inposatu nahi izan zion ezinezkoa zen programa bat. Hau ere hetsi beharko zuen. Kongregazioarenak egingina zuen, bai eta Ameriketako euskaldunenak. Zuzendaritza bildu zuen. Aho batez erabaki zuten Erromara joan behar zuela, «exempt» izatea eskatzeko, zuzenenan Aita Sainduaren meneko eta ez apezpikuaren meneko.

Hilabete baten buruan itzulia zen lehen urratsak eginik han, alde horretara. Baina apezpikua haserre gorrian zen eta misionest guziei debekatu zien herrietan ibiltzea. Maiorgako fraile batek idatzi zuen:

Les Pères de Hazparren voulaient devenir congrégaton de droit pontifical. L'évêque en fut si furieux qu'il supprima la congrégation.

Denak hor, geldi-geldia Hazparnen, jenderen mihiak alhan hasi ziren. Eskandala zen.

Arbelbidek horretan utzi zuen Erroman pausatu eskaera eta Argentinara joan, han zeuden Betarramistekin negoziatzeko denak ordena horretan sartzea, Betarramistetan izanez eginen zutela Ameriketako Euskaldunen lana. Arte horretan, ez dakigu noiz, misionesten zuzendaritzatik kendu zuen apezpikuak.

Magendie apeza zen hango Betarramisten buru. Hau ikusi zuen Lapitz lagun. Magendiek erdietsi zuen baimen hori. Bourdenne, zuzendari nagusiaren ganik eta honek Jauffreten ganik apez horientzat, Betarramen sartzeko baime-na, 1898an, ekaineko 24an. Salbu Arbelbiderentzat: konduak eman behar zituela eta Hazparne eta Maiorgako etxeak Diosesari utzi. Legez, bereak zeuzkan eta batere ez zuen horien Baionari emateko xederik. Betarrami eman nahi zizkion, hauek ez zutelakotz etxerik Euskal Herrian eta apez euskaldunak izateko, etxe horiek beharrezkoak zirelakotz.

1899ko urtarrilean Argentinatik joan zen Erromara. Sinodo batentzat han bilduak ziren apezpiku argentinarrekin sustengatu zuten Batikanon. Baina, azkenean Erromak eza ematen zion, Betarramistak, Hazparne eta Maiorgaren jabe izateari. Diosesarenak izan behar zuten.

Zer pasatu da gero? Diharce afera horretan errotik kontra zeukan bikario nagusia, etorri zen Erromara katedraleko erretorarekin, hautsi-mautsi bat egiteko apezpikuaren izenean. Hautsi-mautsiaren ondorioz Arbelbidek onartu zuen Hazparne eta Maiorga diosesari ematea eta, ez dugu ulertzen zergatik, ez zen Betarramen sartu, baina Baionako kalonje izendatua izan. Kongregazioko zazpi apez, botoak eginak zituzten 12 apezgai eta seminario tipiko 30 bat gaztetxo sartu ziren Betarramen, lau frailerekin, orotara 53; baina ez bera. Nihon, deus ez dut ikusi aldaketa hori esplikatzeke.

Gero, hil arte, denbora pasatuko du seroretan erretiro predikatzen. Lehen misterioa beraz zergatik ez den bera Betarramen sartu. Ez dut erantzunik; hipotesiarik ere ez.

Bigarrena zer pasatu zen Jauffretek. Lehenik uste izan dut, Argentinan zen lehen aldi, huts zerbait, egin zukeela, apezpikuaren esku zen erabaki zerbait bere gain hartu edo horrelako. Baina nihon ez da horrelakorik ageri. Apezpikuak Diharcekin erromara igorri zuen gutunean, zioen Euskal Herriaren ahalak mugatuak zirela:

Les ressources d'un pays ne sont pas inépuisables et cette petite région basque, qui compte à peine 145.000 habitants est déjà exploitée par une abbaye de bénédictins très prospère qui s'y recrute à peu près exclusivement et de plus par les Frères des Ecoles Chrétiennes et les frères de Ploermel qui y possèdent les premiers un noviciat, les seconds un alumnat.

Diosesaren geroa arriskuan ote zen, odol hustua izateko arrizkuan ? Jandak, Jauffret etorri aintzin, norbait hil beha egoten ziren apez gazteak, norapait izendatuak izateko. Jauffretek berak Larresoro handitu behar izan zuen, bai eta solairu bat gehiago eman seminario handiari. Ordenazioei doakienaz, hona datuak 1860tik 1910rat, hamarkadaka: 79, 84, 95, 103, 115. Hamarkadaz hamarkada apez berrien kopurua beti goiti zoan. Ez zen odol husteko arriskurik.

Gainera Hazparneko apezgaiak ez ziren diosesako seminarioetan sartuko. Hauetan urte saria pagatu behar zen, eta horren emateko gai izan. Hazparnen aldiz ez zen urte saririk eta Jauffretek Hazparneko apezgaiari proposatu zien diosesako seminarioetan sartzea *merkeago pagatuz*.

Azkenaren buruan, nago ez ote zen botere arazo bat. Garai haietako apezpikuak serora edo monja kongregazioen alde ziren. 19. mendean 340 emazte kongregazio berri sortu ziren Frantzian, Gizonezkoenak aldiz 51. Zazpi aldiz gutiago. Garikoitzek ez zuen Lacroix-ren baimenik erdietsi, bizi zeno, Betarrame sortzeko, han, Betarramen. *Pendant 45 ans, il avait tout fait pour les torpiller*, idatzi du Lafittek. Pentsa gauza bera hemen, Baionatik 25 kilometrotan!

Gauza batzuk harritu naute. Zergatik mendekatu zitzairen ordenatuak izan behar zuten apezgaiari deus ikustekorik ez zutelarik arazo honetan, gainerat, kongregazioa bere meneko zuelarik, diosesako kongregazio bat zenaz geroz. Zergatik mendekatu zitzairen kongregazioko apezpei orokorki, Arbelbidekin baldin bazituen arazoak? Harritzen nauena oraino nolaz utzi zituen bet-betan, abandonatu, gehiagoko funtsik gabe, Ameriketako Euskaldunak; batere apezik gabe, apezak bazituelarik? Aski zuen zuzendari berria izendatzea eta kongregazioa bere lana egiten uztea.

Harritzen nauena oraino, zergatik ez dion behin ere Arbelbideri garbiki erran: hemendik goiti ez zarete gehiago kongregazio izanen, horrelako eta horrelako arrazoinen gatik. Bazter bideak hartu ditu, konprenitzera bortxatzeko iduriz. Menturaz noizbait, norbaitek argituko ditu gune ilun horiek.

Denbora laburregi nuen Vinson, Dogson,(biak gorriak) eta Azkue, Broussain eta beste euskaltzaleekin izan zituen harremanak aipatzeko, edo ortografia batuaz, Euskal Akademiaren sortzeaz idatzi duena. Abbadiaren lorejoaketan eta Euskaltzaleen Biltzarra eman behar zuen *Fédération basque* elkartean egin duena. Zer den bere liburuen teologia. Nolako euskara duen eta horrelako. *Egan* aldizkariaren zenbaki berezi bat aterako da laster horiekin denekin. Eta bururatzeko hona Pabeko *Le Memorial* egunkarian idatzia izan dena hil delarik:

On rappelait cette carrière si fructueusement consacrée au service de l'Eglise. Le jeune séminariste si grave et si réservé sur lui-même, mais toujours prêt à aider ses camarades avec un sourire si bon qui appelait invinciblement la sympa-

thie. Le jeune vicaire à son premier poste, collaborateur d'un curé difficile à contenter (...) le cofondateur de l'abbaye bénédictine de Bellocq. (...)

Sa part dans la fondation des Frères à Mauléon, (...) ses efforts pour conserver aux Basques transplantés de l'autre côté de l'Océan le bienfait de la foi. (...) Et quand ses rêves, excessifs sans doute, ne purent se réaliser, comment aurait-on oublié la force de caractère qui lui permit de faire un silence absolu sur tout ce passé, et de vivre dans une situation amoindrie avec le même calme, le même visage souriant, la même bonté bienveillante envers le prochain; le même empressement à se dévouer à autrui.

Ez da horrelakorik idazten apez txar batetaz. Eta apez txar bat ez du kallonje izendatzen apezpiku on batek.